

ÄR VI REDO FÖR EN NY BACKAFLOD?

av CAROLINE FREDRIKSSON
Teknisk Vattenresurslära, Lunds Universitet
e-post: caroline.fredriksson@tvrl.lth.se

Det pratas mycket om klimatförändringar, stigande havsnivåer och framtida hot. Men genom att studera historiska stormar, som inträffade innan vi började mäta vindar och vattenstånd, visar det sig att översvämningsrisken redan idag kan vara större än vad vi räknat med.

Natten till den 13 november 1872 inträffade en av vår tids värsta naturkatastrofer i Östersjöområdet. Hundratal skånska kustbor som tryggt gått och lagt sig på kvällen skulle under mardrömslika förhållanden vakna upp till en ny tillvaro, som på intet sett minde om det som varit. På den tiden livnärde sig den fattiga befolkningen utmed kusten på fisket. Fiskeredskapen, de enkla fiskarstugorna och en mindre mängd husgeråd var allt de ägde.

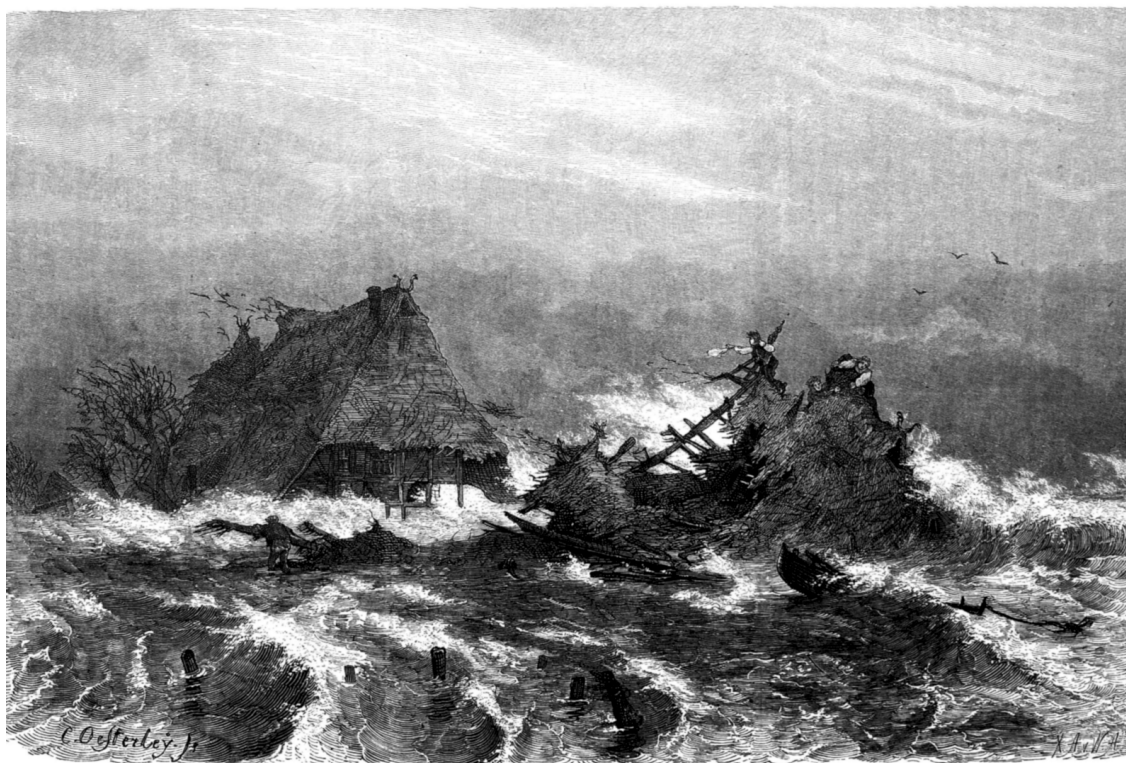
Under hösten hade det blåst västliga vindar, och kraftiga nordvästliga vindar hade före den ödesdigra natten pressat in stora mängder vatten i Östersjön, genom Öresund och de danska bälten. Stormvindar hade tryckt vattnet mot Östersjöns östra kuster så att vattenståndet varit ovanligt lågt i väster, längs Danmarks, Tysklands och Skånes kuster. Redan den 11 november, två dagar före olycksnatten, slog vinden om till nordost så att vattnet pressades tillbaka till de västra delarna. I det här avseendet fungerar Östersjön som ett badkar i jätteformat med vatten som skvalpar från sida till sida. Ett lågtryck som ytterligare bidrog till vattenytans höjning etablerade sig samtidigt över norra Tyskland. Och så, den 13 november, slog vinden om till östlig, vilket ledde till att vattenytan höjdes ännu mer och stora vågor slog in mot Skånes ost och sydkust.

På den tiden, då meteorologiska prognoser saknades och skeppen var av enklare konstruktioner, var det vanligt att människor omkom till havs. Sjöräddningssällskap fanns, men inte sällan gick nödställda fartyg till botten med besättning och allt. Däremot var det i Östersjöområdet ovanligt att människor på land omkom

till följd av översvämningsfaror från havet. Stormen den 13 november är i detta avseende unik. Bara på de danska öarna drunknade 100 personer på vad som brukade vara torra land. På de värst drabbade platserna i Tyskland och Danmark stod vattenståndet tre och en halv meter över normalnivån.

Vattnet som drog in över land har liknats vid en tsunami. Vindar av orkanstyrka skapade höga vågor som med sina enorma krafter slog sönder hus och båtar och fullständigt omdanade kustlandskapet. I Sverige nådde vattenståndet på Falsterbohalvön, med städerna Skanör och Falsterbo i sydvästra Skåne, 2,4 meter över det normala. Nivån har rekonstruerats med hjälp av nedtecknade ögonvittnesskildringar, minnesmärken och ny detaljerad markhöjdsdata. Trots att vattnet där stod som högst på den svenska kusten, var det inte i Skanör och Falsterbo som de största skadorna uppstod, eftersom Falsterbohalvön omgärdas av sanddyner som förmådde bryta de värsta vågkrafterna.

Den värsta förödelsen uppstod istället i fiskelägena runt Simrishamn på Skånes ostkust, Brantevik, Skillinge och Örnahusen, där hundratal människor blev hemlösa och förlorade alla sina tillhörigheter. Förutom bostäderna var den största förlusten båtarna och fiskeredskapen som utgjorde deras enda inkomstkälla. Även sydkusten dabbades på liknande sätt. I Abbekås försvann ett trettiohus och återstående byggnader fick sina uppodlade trädgårdar fyllda med sand och bråte. Hur många svenskar som miste sina liv i stormen är än idag oklart. Genom studier av tyska och danska källor, samt den information som står att finna i dagstidningar från den

Figur 1. »Sammanstörtningen av en bondgård i Niendorf» av C. Oesterley publicerad i tidskriften *Die Gartenlaube*, 1872 (sid. 859). Niendorf är beläget nära Travemünde på den tyska Östersjökusten.

tiden, uppskattas minst ett tjugotal svenskar ha omkommit.

På den danska kusten förliste 20 svenska skepp. Från flera av dessa räddades besättningarna, men vi vet att minst två sjömän omkom utanför danska Gedesby och Magleby. Utanför Ystad gick kapten Lidströms skepp Härnösand till botten med 12 man. De hade avseglat från Köpmanholmen i Örnsköldsvik och var på väg till Bordeaux med en trälast. Från land stod man hjälplöst och såg på när sjömännen kämpade för sina liv på däck.

Liksom i Danmark och Tyskland omkom även i Sverige personer som befann sig på land. I samband med räddningen av besättningen på ett holländskt fartyg utanför Simrishamn slog en jätteväg in över land och drog ut ett trettiotal personer i vattnet. Av dessa omkom, förutom den holländska besättningsman som man försökte rädda, en finsk sjöman som räddat sig i land från ett annat fartyg, samt tre svenskar: J. U. Skog från Kivik som var kock på det svenska skeppet Albano och två kvinnor från trakten. Enligt tidens anda benämndes kvinnorna inte med sina namn i tidningarna, utan som hustru till

Mårten Jönsson från Gislövs hammar och som styvdotter till Carl Månsson vid Horshallen.

Genom att berätta Backaflodens historia vill jag påminna om att vi även idag kan överraskas av ovanliga väderfenomen. I statistiska analyser av vattenståndsdata från Skåne finns det inte ett spår av Backafloden. Den framstår i det närmaste som en osannolik, nästan omöjlig händelse. Men genom att studera historiska dokument kan vi förstå såväl de fysiska processerna bakom extrema översvämningar som konsekvenserna av dem. Faktum är att konsekvenserna av en liknande händelse idag skulle kunna bli ännu värre.

I Danmark och Tyskland byggde man efter stormen skyddsvallar som dimensionerades efter novemberstormen 1872, stormen som vi i Sverige kallar Backafloden. I Sverige byggdes nya hamnar och på vissa håll förstärktes kusten med stenskoningar. Men överlag har vi idag ett sämre skydd om Backafloden skulle inträffa igen. På Falsterbonäset hade man vid den tiden tångvallar som skyddade bebyggelsen mot översvämningar. Dessa underhålls inte längre och på många håll har de boende

gjort öppningar i vallarna för att lättare kunna ta sig ner till havet.

Det är inte längre en fattig fiskarbefolkning som bor utmed kusten. Kustbefolkningen har ökat och låglänta områden har bebyggts så att tusentals hus idag riskerar att översvämmas och skadas ifall en liknande händelse skulle inträffa igen. På vissa platser skulle vattnet stå högt inne husen, upp till 1,5 m. För att öka säkerheten

längs Skånes kust behöver vi därför förbättra våra prognos- och varningssystem och i vissa fall kombinera dem med evakueringsplaner och kustskydd.

Backaflo den är ingen unik händelse. Vid nyårsstormen 1904 blev skadorna på bebyggelsen på vissa platser till och med mer omfattande, för att inte nämna påverkan på de då nyanlagda järnvägarna. Men det är en annan historia, som också är värd att minnas...

Stödjande medlemsföretag

AquaP
Arboga Kommun
Brenntag Nordic AB
COWI AB
Ecofiltration Nordic AB
Falköpings Kommun
Golder Associates AB
Gryaab AB
Göteborgs Stad Kretslopp och vatten
Haninge kommun
Hudiksvalls Kommun
Hässleholms Kommun
Höganäs Kommun
Kalmar Vatten AB
Karlstads kommun
kemira
Kristianstads kommun
Käppalaförbundet
Köpings Kommun
Ljusdal Vatten AB
Miljö och vatten i Örnsköldsvik MIVA AB
Mittskåne Vatten
Mälarenergi AB
Mönsterås Kommun
Norconsult
Nordiska Plaströrgruppen
Norrköpings Kommun/Livsmedel
Norrvatten
Ragn-Sells Avfallsbehandling AB
Sjöbo Kommun
Skellefteå Kommun
Stockholm Vatten VA AB
Stora Enso paper AB
Strömsunds Kommun
SYVAB
Säffle Kommun
Tomelilla Kommun
Trelleborgs Kommun
Trollhättan Energi
Tyréns AB
UMEVA
Uppsala Vatten och Avfall AB
VA SYD
VA-avdelningen NVK
Vattenfall AB
Veolia Water Technologies AB
WSP Sverige AB
Vänersborgs Kommun
Västvatten AB
Växjö Kommun
Xylem Water Solutions Sweden AB
Ånge Kommun
Östersunds Kommun

*Vill ni synas bättre i listan?
För 2000 kr om året kan ni få er logotyp i listan ovan.*